Citation:

Найденова, Д. (2017). „В името на Кирил и Методий“. Кирило-методиевската идея и социалистическата пропаганда. *Slavia Meridionalis*, 17. <https://doi.org/10.11649/sm.1349>

Naïdenova, D. (2017). „V imeto na Kiril i Metodii“. Kirilo-metodievskata ideia i sotsialisticheskata propaganda. *Slavia Meridionalis*, 17. <https://doi.org/10.11649/sm.1349>

Десислава Найденова

Кирило-Методиевски научен център

Българска академия на науките

„В името на Кирил и Методий“. Кирило-методиевската идея и социалистическата пропаганда¹

От Средновековието до наши дни образите на двамата братя Кирил и Методий продължават да се използват и митологизират при отстояването на независимост или формирането на идентичности. Настоящето изследване разглежда символиката на Кирило-Методиевото дело в социалистическа България, която досега не е била обект на подробно изследване². В центъра на проучването са няколко комунистически

¹ Статията е резултат от работата ми по проекта „Културата на юбилея. Употребата на Кирило-Методиевската традиция през епохата на социализма в България“ (ДФНП-228/26.05.2016), финансиран по програма: „Подпомагане на младите учени в БАН“, разработван съвместно с д-р Евелина Джевиецка.

² Някои въпроси, свързани с кирило-методиевата празничност на социалистическа България са намерили място в изследванията на Я. Генова (1998), Я. Синкелос (Sygkelos, 2001), Д. Колева (2007), Р. Митева-Михалкова (Mitewa-Michalkowa, 2008).

This work was supported by a grant “The Culture of Jubilee. Usage of the Cyrillo-Methodian tradition in the Communist Period in Bulgaria” from the Bulgarian Academy of Sciences (the number of the project: ДФНП-228/26.05.2016).

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2017.

позива от 1942–1943 г., съхранявани в Централния държавен архив, София. Те са особено интересни не само с това, че са непубликувани и представляват ново знание за „митологичните превъплъщения“ на кирило-методиевската традиция, но и защото в тях се съдържа рамката на социалистическата пропагандна матрица. Тя ще се насложи върху интерпретациите на делото на двамата братя и ще замени образа им като най-важен символ на стремящата се към национално обединение българска нация. Да проследя как се случва това – как се трансформира представата за Кирил и Методий спрямо заетия наготово съветски идеологически и научен образец, е едната цел на статията ми. Другата е да проследя как моделът на позива, неговият език, ключови теми, риторични ефекти, твърдят оценъчен речник и фразеология са впрегнати на различни фронтове, за да формират новите фундаментални ценностни отношения на стремящото се към социалистическо единство и изграждане на комунизма общество.

През 1941 г. като резултат от политиката на сближение с Германия, България успява да присъедини отново към територията си населените с българи земи в Добруджа, Тракия и Македония. Честването на деня на славянските апостоли – 24 май като „символ на неделимостта на българския народ, на българската земя – от Дунава до Бяло море, от Черно море до родното място на светите братя и до историческите твърдини на Охрид – града на основателя на българската книжнина св. Климент“ (Д. Б., 1941, с. 676) – е отбелязан с невиждана до тогава тържественост и се превръща в израз на всеобщото въодушевление³. На 23 май са устроени сказки, изложби и тържествени събрания в аулата на Университета⁴, в Народния театър, в зала „България“, в Художествената и Музикалната академия. На тържественото събрание в Университета присъства царското семейство. Едни от най-видните български учени като Ст.

³ „Тази година празникът на св. Кирил и Методий се отпразнува при наличността на едно голямо историческо събитие – обединението на българския народ, присъединяването на всички български земи към майката Родина. Така този празник доби още по-голямо национално значение“ (НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 699, л. 5–11; Д. Б., 1941, с. 676). Подробно за честването вж. Найденова, 2011.

⁴ БАН решава по случай празника заедно с Университета да се устрои тържествено кирило-методиевско събрание, на което да говорят представители и на двете институции. Академията се съгласява то да се проведе в аулата, но поканите трябва да бъдат от името на двете учреждения (НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 699, л. 1–2).

Романски⁵, П. Мутафчиев, протопрезвитер Ст. Цанков произнасят речи, които са подчинени на идеята, че чрез този празник българският народ прокламира пред света своето народно единство – от Дунав до Егея, от Черно море до Охрид. На самия 24 май⁶ на площад „Александър Невски“, украсен със зеленина и знамена, още от 8 часа сутринта учащи се от всички столични училища започнат да заемат определените им места (НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 699, л. 7–8). Кулминацията на тържеството настъпва, когато от нея се отделя младеж, носещ на ръка поднос с гравирана металическа кутия, в която е поставена пръст от новоосвободените земи (*Обединена България*, 1941, с. 8).

През 1942 г. е замислено още по-грандиозно шествие, което трябва да онагледя идеята за духовното развитие на българския народ и включва четири дяла: българска писменост и просвета; българска история; българско изкуство и наука; български бит. Шествието по символичен начин трябва да онагледя идеята за духовното развитие на българския народ. На организаторите по места е препоръчано да се позоват на факти от своя край (Симеонова, 1994, с. 91–92). Поради промяната в хода на военните действия – претърпените загуби на немската армия в Съветския съюз и разрастването на комунистическата пропаганда в страната, подготовката за честването е преустановена. Отменени са шествията, както и молебните на открито. Това става повод за активизиране на комунистическата партия⁷. В изпълнение на решение на ЦК тя се заема да организира демонстрация. Акцията е замислена като съвместно действие с Българския общ народен студентски съюз (БОНСС) и Софийската ремсова организация (РМС) при непосредственото участие на партийните организации. Дейно участие вземат и нелегалните синдикални комисии. Окръжният коми-

⁵ Речта на Романски е поместена в Годишника на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (Романски 1942).

⁶ Тържествата са подробно отразени в тогавашната преса (Желязкова & Зафирова, 2010, с. 203–374).

⁷ В едно радиопредаване по радиостанция „Христо Ботев“, на 25 май 1942 г., Вълко Червенков (бъдещ министър-председател на социалистическа България (3.02.1950–18.04.1956) отбелязва: „Германската легация в София е обърнала внимание на Филов, че не е желателно да се шуми много за Кирил и Методий [...]. И че ако изобщо никак да не се говори за тях, то доколкото, се говори, да се изтъква, че те са били само българи и че нямат нищо общо със славянството, че славянството не е съществувало и не съществува“ (Червенков, 1953, с. 28).

тет (ОК) на партията в София провежда по всички линии разяснителна работа за целта на демонстрацията и нейното значение за общата борба на българския народ и цялото славянство. В предприятията и учрежденията се организират събрания, разглежда се изработеният от ОК план за акцията (Балабанова, 1960, с. 347). Особено активни са студентите. Формирана е оперативна тройка, на която е възложена непосредствената задача по ръководството на акцията. Уточнено е тя да започне в 10 ч. сутринта от площада пред Народното събрание. При неуспех трябва да се поднови в 18 ч. в Борисовата градина.

Разпространяването и препечатването на позивите е възложено на РМС и БОНСС (Бакалов, 1962). Със своята дейност те трябва да попречат на усилията на „българските слуги на Хитлер“, които се стараят „да замъглят славянското съзнание на народа ни“. „Затова Филов”⁸, – се казва в един от позивите, „забрани отпразнуването на 24 май. Но българският народ знае кои са враговете му. Той не ще допусне да бъде оръдие на славянските поробители. Той не ще се бие против братята славяни. Той не ще остави ненаказани делата на нар[одните] предатели – филовци” (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 4). Според текста българските младежи са призовани на борба за делото на светите братя – Кирил и Методий, защото:

Празникът на великите славянски просветители ще се празнува скромно тази година. Очевидно той не се нрави на нашето правителство, Бранник и немските им господари. Те продадоха българския народ и полагат усилия да го хвърлят във война против братята руси. Те въведоха кървав терор и мракобесие в страната. Затворите са пълни с честни люде. Те потискат всяка будна мисъл, спъват просветата и изхвърлят стотици учащи се от училищата. Те ни вземат хляба от устата и ни обират насилствено последните парцали и съдове, само за да помогнат на господарите си фашисти – закleti кръвни врагове на нас и славянството. Те ни забраняват да празнуваме свещения всеславянски празник [...] Да докажем на немците, че са изверги на природата, а славянството извор на културата (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 3е).

Българските младежи и патриоти

ще излязат на великия празник на славянството да демонстрират своите симпатии към велика и братска Русия, нейната освободителна червена армия, своята воля за сътрудничество и взаимопомощ с всички славянски народи и балкански съседи, своята воля за изгонване от България на германските

⁸ Богдан Филов (1883–1945), министър-председател на България (16.02.1940–14.09.1943).

кучета и техните правителствени ортаци начело с цар Борис⁹ (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 1).

В реториката на позивите могат да бъдат открити няколко основни мотива, които по-късно ще се превърнат в любим топос при интерпретациите на кирило-методиевото дело в служба на социалистическата пропагандна машина, особено в първите години от налагането на новата власт: общославянският характер на празника; мракобесието на германските фашисти, които искат да унищожат славянството; ръководната роля на Съветска Русия. На първо място денят на светите братя Кирил и Методий – 24 май е представен като празник на славянската култура.

Неговото значение е особено голямо в този момент, когато над славянските народи, над тяхната култура и свобода се е разразила смъртна опасност. Една банда от германски разбойници, народни убийци и фашистки маймуни начело с най-кръжавия звяр Хитлер са провъзгласили себе си за „висш раса“ и са решили да покорят физически и духовно славянството и да го направят тор за своите ниви. Там където стъпи фашисткия крак, там делото на светите братя се обръща на прах и пепел (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 3; ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 5).

Да се чества 24 май значи

да се отдаде прослава на славянската култура, да се изтъкнат нейните постижения, да се разбужда у празнуващите чувство на славянска гордост пред тия постижения (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 1013, л. 1).

Позивите настоятелно подчертават анти-славянската същност на немската пропаганда и правят аналогии с баварското духовенство, преследвало Методий. Германците не само са решили да покорят славянството и да го направят „тор за своите ниви“. „Фашизмът е чума за славянските народи, тяхната книжнина и култура“ (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 1–2). Така както немското духовенство е прогонило Методий и неговите ученици от Великоморавия¹⁰ „в Русия, Югославия, Чехия,

⁹ Борис III (1894–1943).

¹⁰ „Кой не знае, че Кирил и Методий цял живот са се борили срещу немщината и срещу немското духовенство? Кой не знае, че Кирил и Методий цял живот са били преследвани и мъчени от немците? Кой не знае, че Залцбургските немски архиепископи и немските епископи от Пасау са предали Методий на съд, че са го били и хвърлили в тъмница... Кой не знае за зулумлъците на немския епископ Виних срещу Кирил и Методиевите ученици... Кой не знае, че славянската писменост и култура е възникнала и се е развила във вековна борба с немците?“ (Червенков, 1953, с. 26–27).

Полша и др[угаде] се опожариха хиляди библиотеки, паметници на културата и изкуството, забраниха се славянските наречия и всяка славянска писменост се подлага на гонение и унищожение“ (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 1–2). Затова българите, които са съхранили и разпространили делото на Кирили и Методий през вековете „не бива да остават безучастни към освободителната борба на славянството, начело с великия братски руски народ – предният отряд в тая бора за спасяване на славянската азбука, култура, мира и цивилизация“ (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 3и). Накрая позивите завършват с обичайния призив за въоръжена борба:

Да живее справедливата и свещената въоръжена борба на славянските народи, начело с непобедимата защитница на славянството – Велика Русия (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 970, л. 1–2).

Обръщайки се към теоретичните изследвания, занимаващи се с пропагандната функция на митовете, то ще видим, че най-често митът се изгражда, използвайки готови конструкции, запълвайки ги с ново съдържание¹¹. В процеса на митотворчество се подбира един елемент, хипертрофира се и се гради нова реалност с нови причинно-следствени връзки. Тази схема важи и за кирило-методиевския мит и дава отговори на въпроса защо двама светци, двама представители на църквата, толкова пренебрегвана и преследвана от комунизма, продължават така усилено да се използват за пропагандни цели¹². Разбира се, самата им реална история е много благодатна за това. По-важен обаче ми се струва факта, че техните образи са силно вкоренени в колективна памет и дълго време са имали ярка мобилизираща роля.

¹¹ По този въпрос съществува огромна по обем литература (вж. напр. някои теоретични въпроси у Ботичи (2010) и Даскалов (2010)). Тук се цитира обобщаващото изследване на Николай Поппетров (1997), който обръща специално внимание на ясно изразения континуитет в митовата система на българското общество.

¹² Абсурдността на тази противоречива ситуация е много добре доловена и представена в коментара на радио „Свободна Европа“ (29 юни 1953 г.) по повод съвпадението в отбелязването на деня на св. Кирил и Методий и обявяването на Българската патриаршия (10 май 1953 г.). Социалистическата пропаганда не спира да подчертава голямата роля на създателите на славянската писменост, на които обаче е отнето правото да се наричат „свети“. Изобразявани без нимб, те приличат на революционери или производни на великия лидер – Георги Димитров (1882–1949, министър председател на България (27.12.1948–2.07.1949). Вж. Архив на радио „Свободна Европа“, n.d.

Национализъм/интернационализъм

Най-голямата промяна във възприемането на образа на двамата братя е свързана с възприемането им не като символ на българската нация, а по смисъла на Сталиновата формула за интернационализма – като висша форма на патриотизъм, като символ на цялото славянство. Неудовлетвореността от решенията на Берлинския договор, несполучливият край на войните (Балканските (1912–1913) и Първата световна (1914–1918)), както посочва Иван Еленков (2000), активират стремежа към „истинска българска култура“, домогването към общност като монолитно единство (вж. и Даскалов 1998а). Тези идеи работят като коректив на настоящето и като способ за преодоляването му. Затова и честванията на деня на св. Кирил и Методий – 24 май, трябва да излязат извън рамките на традиционния училищен празник и да бъдат ангажирани в тях не само местните училищни, а и административните, духовни и военни власти¹³, защото „дълг се налага на училището всяка година да превърне тия дати [24 май и 19 февруари – обесването на Васил Левски – бел. моя – Д. Н.] и местните празници в патриотически тържества, да увлече в тях и гражданството, да се възкресят заспалите или съвсем забравени спомени от великите дни на националните борби“ (Окръжно на Министерството на народното просвещение от 17 октомври 1913 г.; Еленков, 2000, с. 274). Години по-късно (през 1939 г.) говорейки за словото, което ще бъде произнесено на 24 май, Богдан Филов посочва, че то трябва да „излезе от рамките на историческите данни и да действа пряко върху съзнанието да се гради нова България“ (Окръжно от 26 април 1939 г.; Еленков, 2000, с. 278). В духа на тези „указания“ е речта на проф. Иван Дуйчев, прочетена след молебена на „най-светлия“ 24 май 1941 г. В нея делото на Кирил и Методий се определя като символ на „нашето единство през вековете и на нашата народностна култура“:

Братя мои от прекрасна Македония, от равна Добруджа и от топлото Беломорие – вие отново сте с нас, обединени, както някога преди векове [...]. В часа на тази светла радост нека си спомним, че именно делото на светите братя бе най-ярката връзка между нас през всички времена. В това дело на нашите

¹³ За някои аспекти в еволюцията на отбелязването на дните, посветени на Кирил и Методий и обвързването на техните образи с определени идеологии вж. по-специално: ИБЕ 2, 1999, с. 85–87, 89, 246–247, 250–251, 258–259; ИБЕ 3, 1999, с. 42–43, 53; ИБЕ 4, 2002, с. 327–328, 337–342, 346–347, 356, 358, 361; Манафова (1994), Симеонова (1994); Найденова (2011); Weber (2006, с. 219–223, 289–298, 342–349); Rohdewald (2014).

първи светители е заложен и най-неотречимият доказ за днешното единство на нашите земи от крайдунавския наш североизток до най-югозападните предели на Македония: по тия земи твориха и проповядваха учениците на нашите апостоли, а векове по-късно родолюбци призоваха народа ни към борба за духовна и политическа свобода пак под зарилата на светите братя, с тяхното име на уста... (*Реч на проф. Дуйчев, 1941, с. 687–688*).

С установяването на новата народна власт 24 май вече не е празникът на българския народ, който обединява около седем милиона българи, пръснати в Царство България, в Македония, Тракия, Добруджа, Моравско и другаде, „българи, които се спояват по своя най-важен народен белег – езика, на който ни научиха двамата братя“ (*Празникът на българското просвещение (24 май), 1937, с. 650–651*). Това е денят на славянската култура и на общославянската солидарност. На него трябва да се „почувства живата връзка, която споява синовете на славянството от Балкана до Солун и от Урал до Дунав“ (ЦДА, ф. 370к, оп. 2, а.е. 1013, л. 1). В превърналия се в програмен доклад на Вълко Червенков пред тържественото събрание в памет на Кирил и Методий, държан на 23 май 1945 г. в Народния театър изрично се подчертава, че:

ние трябва да ги [историческите факти – Д. Н.] изтъкнем днес по-силно от когато и било, за да бъде за всекиго очевидно, че отечественофронтовска България е скъсала веднъж завинаги с идеологията и практиката на великобългарския шовинизъм, държи високо и чисто знамето на всеславянската солидарност, на братското сътрудничество с всички славянски народи, на първо място – на вечната дружба с великия руски народ, нашия освободител [...]. Днес делото на Кирил и Методий изпъква с най-голяма сила тъкмо като общославянско [...]. Кирил и Методий, както и техните ученици, една част от които са намерили прибежище в Русия, не принадлежат на един отделен славянски народ, а принадлежат на цялото славянство [...] (Червенков, 1953, с. 80–92).

С новата власт и налагането на съветския идеологически тоталитарен модел коренно се е сменила и образователната парадигма.

На тоя наш тържествен празник ние трябва особено да отбележим нашите задачи в областта на отечественофронтовската народна просвета [...] да осигурим на нашия народ, на неговото младо поколение дълбоко правдива учебна, научна и художествена литература, която да развива преданост и любов към Родината, да усилва омразата срещу фашизма, срещу всяко мракобесие, срещу всички народни врагове, да възпитава чувствата на славянско единство, на солидарност с всички свободолюбиви народи, на вечна дружба с великия съветски народ – нашия освободител! (Червенков, 1953, с. 91).

И бъдещите научни и псевдонаучни текстове възпитават ли, възпитават. Реториката, позната ни от позивите и речите, ще открием и в текстовете поместени в първия юбилеен сборник, посветен на сто години от отбелязването на празника на Кирил и Методий (Цветанов (ред.), 1957). Както показват изследванията на Е. Джевиецка, те продължават да са основани върху ключовата дума „революция“ (вж. Drzewiecka, 2017)¹⁴. Създават ярко дуалистичен образ на света на вечната борба между славяните и германците (Запада). Кирил и Методий са герои в борба с франкските феодали, която е отъждествена с борбата с хитлеристите. Особено любим става онзи пасаж от Пространното житие на Методий, в който се говори за спора му с немското духовенство и последвалото му заточение.

Методий се държи безстрастно със своите обвинители и им казва „то пазете се, да не би, като искате да пробиете желязна планина с костен череп, да си разпръснете мозъка“. Не звучат ли тия думи пророчески? Не се ли пръсна най-после, хиляда години след Методий, хитлеристкият мозък в желязната планина на Червената армия, т.е. в желязната планина на славянството? (Цветанов, 1957, с. 9).

Не по-малко възпитателни в духа на заложената от Червенков матрица са и специално подобрите и поместени в сборника стихотворения. „Те бяха първи пролетни предтечи/ на стовор и съюз ненарушим/ между славяните, в стремежа вечен/ към скъпа свобода и мир любим (Неволин, 1957). Фашистите напразно искаха/ и тоя ден да оковат/ и злобно мисълта потискаха – но можеха ли да ни спрат? (Стойков, 1957). И с тия буквички чудесни/ написа Ботев своите песни,/ написа мъдри книги Ленин – най-светлият човешки гений (Исаев, 1957).

Шовинизъм/национален нихилизъм

Страхът от обвинение в пропагандиране на национализъм и великобългарски шовинизъм ще доведе не само до забрана на манифестациите за деня на славянската писменост (Велева, 2014), но ще премине в другата крайност – в национален нихилизъм. Тук няма да се спирам

¹⁴ Благодаря на авторката за възможността да се запозная с текста преди неговото публикуване.

на добре известната история около това как под натиска на Сталин българската комунистическа партия признава съществуването на „македонска нация“, включително на българска територия в Пиринския край (Ангелов, 1996; Даскалов, 1998а; Калинова, 2006; Маринов, 2009). За настоящето изложение е важно това, че тази партийна линия се открива и в кирило-методиевския наратив. Кирил и Методий са владели до съвършенство не просто славянски език, а езикът на македонските славяни. В споменатия доклад на Червенков се казва, че Кирил и Методий не са просто славяни, а са родом от Македония т.е. македонски славяни (Червенков, 1953, с. 84). В посочения първи юбилеен сборник пък се изтъква, че „от България и Македония (курсивът мой, Д. Н.), дете получи своя разцвет, славянската книжнина минава в Сърбия и в Русия (Цветанов (ред), 1957, с. 9)¹⁵.

Преустройство на институциите. Институционален контрол

С реорганизирането на българската наука и култура и включването ѝ в тоталитарната машина за неотложно превъзпитание на обществото, постепенно се институционализират и новите идеологически постановки по кирило-методиевските въпроси. Като първа стъпка кирилометодиевистиката е изхвърлена от Българската академия на науките, която ще започне да играе ролята на основен координатор на научните изследвания в България, съгласувани с политиката на ЦК (Живкова, 2006). Важността от продължаването на работата на Комисията за издаването на изворите и живота на Кирил и Методий в БАН¹⁶, създадена през 1934 г., е изтъкната без успех от Стоян Романски на съвещанието на историците, организирано от Комитета за наука, изкуство и култура за обсъждане на

¹⁵ Независимо от конюнктурата на времето и задачата за пренаписване на българската история в марксистически дух, българските учени твърдо отстояват тезата за появата на македонска нация едва след края на Втората световна война (Христов, 2014; Райкова, 2014).

¹⁶ Въпросът за изследванията по кирилометодиевистика в Българската академия на науките до 1945 г. е разгледан подробно другаде (Найденова, 2010).

състоянието на историческата наука през март-април 1948 г.¹⁷. Идеята за Кирило-методиевски институт, какъвто е предвиден в проекта за реорганизация на Историко-филологическия клон, съставен през юли 1945 г. (НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 764а, л. 90), не е приета. Една подобна комисия/институт, за която Романски казва в свой доклад от 1943 г.: „Не мисля, че в България би се намерил човек, който да желае работата по кирило-методиевите въпроси да бъде изпуснато от България и пренесено в чужда страна“ (НА-БАН, ф. 1к, оп. 2, а.е. 718, л. 44), сега противоречи на задачите за борба с великобългарския шовинизъм и идеята за всеславянската солидарност. Както посочва в своя доклад Вълко Червенков:

Години под ред в най-новата история на България делото и паметта на братята Кирил и Методий бяха грубо използвани, въпреки и против очевидните исторически факти, за престъпните цели на външната и вътрешната политика на великобългарските шовинисти. [...] бяха представяни ако не за родоначалници, то за главни апостоли на великобългарската идея, за убедени български националисти, които са виждали своята мисия да издигат българщината за сметка на всички други славяни и изнамерили славянската азбука уж ръководени от тази именно идея – за целите на българското надмощие над другите славянски народи (Червенков, 1953, с. 80).

Съветската наука също има свое виждане по въпроса. Дълго време официалната историография избягва да споменава, че русите са приели кирилската азбука от България (Даскалов, 1998а). В официалната история на България, подготвена от Института по славяноведение към Съветската академия на науките за Кирило-Методиевото дело се говори мимоходом, като се набляга на обстоятелството, че русите са

¹⁷ Романски припомня, че във връзка с издаването на изворите за българската история в Академията със създаването на Комисия за издаването на изворите и живота на Кирил и Методий отдавна е започната „работа в една близка област (кирилметодиевистиката), работа, която има значение и за цялото славянство“. Със съдействието на всички членове (български и чуждестранни) на тази Комисия през последните години преди войната, БАН успява да събере снимки от всички места (Париж, Рим, Прага, Загреб, Виена, Львов, а най-много от съветска Русия), където се съхраняват ръкописи с такива изори. Към 1945 г. така създаденият кирило-методиевски архив има близо 1000 фотографски снимки от тях. Единствено започналата войната и военните действия се превръщат в пречка Комисията да издаде повечето от изворите. Както подчертава Романски: „Сега, когато тази пречка не съществува, въз основа на събраните снимки ще трябва да се почне работа по издаване на текстовете“ (Мутафчиева & Чичовска, 1995, с. 292–293).

имали писменост¹⁸ още преди Кирил и Методий (*История Болгарии*, 1954, с. 98). Не е спомената нито дума и за епохалното значението на делото им. Това не остава незабелязано от българските учени по време на обсъждането на Историята в София, които подлагат на остра критика факта, че Кирило-Методиевото дело не е достатъчно оценено и не е изтъкнат приносът на българския народ в общославянската култура за периода IX–X в. (ф. 88, оп. 1, а.е. 70, л. 32). В своето изказване проф. Димитър Ангелов отбелязва:

Един въпрос, с чието разрешение в светската история аз не съм съгласен, е въпросът за делото на Кирил и Методий [...]. Ще отбележа само, че по мое мнение съветските историци не са оценили достатъчно огромната роля, която е изиграла създадената с помощта на тяхната азбука книжнина – роля, важна не само за нашата средновековна история, но и за историята на руския народ (НА-БАН, ф. 88, оп. 1, а.е. 86, л. 55).

Проф. Александър Бурмов също обръща внимание, че „влогът на българския народ в общославянската и световна културна съкровищница“ е пренебрегнат:

Във връзка с това стои и подценяването, което авторите на Историята на България са допуснали на делото на Кирил и Методий. Безсъмнено е, че преди Кирил и Методий е имало опити за създаване на славянска писменост – и това не е могло да не стане, като се има предвид цялостното обществено-икономическо развитие на славянските народи. Някои от тези опити са били вероятно твърде сполучливи като например книгите, които е виждал през 859 г. Кирил в Херсон на Кримския полуостров. Но в края на краищата не тези опити, не тези по-раншни азбуки се наложили за общославянски, а азбуката на Кирил и Методий (НА-БАН, ф. 88, оп. 1, а.е. 86, л. 190).

Проф. Иван Дуйчев пък казва:

С голямо съжаление трябва да призная, че писаното от нашите автори по въпроса за Кирило-Методиевото дело не е напълно задоволително. Много правилно нашият автор е посочил, че солунските братя са били „славяни по произход“, обаче същевременно е вмъкнал в изложението си тук редица неща, които подлежат на критика. Без да влизам в подробности ще кажа,

¹⁸ Доказателства в подкрепа на едно подобно предположение се търсят в сведението на Пространното житие на Кирил, че на Херсон Философът намира Евангелие, написано с „рошки бекви“ (т.е. с руски според тази интерпретация). За научната несъстоятелност на едно подобно възприемане на израза „рошки букви“, както и други интерпретации на израза вж. Чешмеджиев (1995)

че ролята на Константин-Кирил Философ и Методий е подценена; подценено е и цялостното значение на тяхното велико дело за славянския род (НА-БАН, ф. 88, оп. 1, а.е. 86, л. 237)

Позитивизъм/исторически материализъм

Комунистическата тоталитарна власт установява идеологически монопол върху историческата истина. Историята се прави в рамките на определени институции и минава през цензура. Научната марксистическа история се превръща в едно от най-силните пропагандни средства и за възпитанието на хората в социалистически интернационален дух (Еленков, 2009; Даскалов, 2009, с. 447–496). Така и разказът за Кирил и Методий и техните ученици ще разкрива непрекъснатостта на историческия процес, ще се появят класите, угнетители и угнетени. За илюстрация ще се спра само на две неща:

Първо – на най-ранните публикации до 1948 г. в сп. „Исторически преглед“. Изборът ми е обоснован от важното място, което списанието има на идеологическия фронт, признато за образцово марксистко-ленинско списание, което трябва да ръководи историческата наука (Попнеделев, 2006). Още редакционните, уводни статии в първите няколко книжки показват каква ще бъде посоката на изследванията включително и на тези по кирилометодиевистика. Основна цел е борбата срещу германския империализъм и изтъкване на дружбата между славянските народи и на първо място, тази с руския народ. Тук е мястото да се каже, че темата за борбата на Кирил и Методий срещу немското духовенство, постепенно ще бъде изживяна и преосмислена в края на 90. години, когато изследователите ще обърнат внимание на това, че много по-вероятно е Методий да е бил не на заточение, а по-скоро гост в някой от немските манастири – Райхенау или Елванген (Бърлиева, 2007).

За периода 1945–1948 г. две статии, посветени на кирило-методиевските въпроси, са поместени в сп. „Исторически преглед“. Макар и да не може да избяга съвсем от постановката за народно-демократичния характер на Климентовата дейност, проф. Петър Динеков съумява да представи един аргументиран поглед върху развитието на българската книжовност без типичната за списанието прокламаторска реторика.

Без да търси непременно отражение на класовото разделение, нито пък идеи, обосноваващи властта на управляващите съсловия, той разкрива значението на делото на Климент Охридски (Динеков, 1946/1947). Много по-крайни са постановките на полковник Йонко Митев. За него учениците на Кирил и Методий са преди всичко славяни, прогонени от немците, „преследвани и изтезавани заради това, че са отишли да просвещават един друг славянски народ [...]“. Още с идването си те не са останали като антураж на царя в двора, а са отишли сред народа¹⁹. Следовниците на Климент Охридски обаче „изоставят този единствено правилен път (близостта с широките народни маси) и тръгват по друг – „пътя на бляска и кабинетността“ (Митев, 1945/1946).

Кулминация на пренаписването на българската история е появата на първата колективна *История на България*, издание на БАН от 1953–1954 г. в два тома (Еленков 2009). Задачата пред българските историци да се създаде една история, отговаряща на новото време – „прогресивна, материалистическа, марксистическа“, е поставена още през 1946 г. от Георги Димитров¹⁹. По-късно в изпълнение на решение на V конгрес на БКП за написване на марксистка история, на 3 декември 1949 г. Институтът по история към БАН предлага за утвърждаване от Политбюро план и авторски колектив. Историята трябва да е готова до 1951 г. (Марков, 1998). Независимо от всички взети мерки за спазването на този срок, първият том излиза през 1953 г. (НА–БАН, ф. 88, оп. 1, а.е. 33).

В оценката си за *Историята* Т. Павлов (1954) посочва, че историята се пише общо взето не обективистически, а политически заострено и целеустремено, за да стане в ръцете на народа оръдие за научно правилна ориентировка. Събитията трябва „да бъдат описани и обяснени по такъв начин, че който прочете книгата, веднага да получи пълна, обективна, вярна и същевременно конкретна представа за специфичния характер и ход за разните фази или периоди в историята на българския народ [...]“. За вековната дружба и културното сътрудничество между българския и руския народ трябва де се говори всъщност в цялата наша история,

¹⁹ В беседата си с редактора на сп. „Философска мисъл“ акад. Тодор Павлов, Георги Димитров отбелязва, че „не напразно се подчертава, че най-добрият учител за настоящето и бъдещето е правилно разбраната история [...] ние се нуждаем като хляб и въздух от своя собствена марксистическа философия на нашата история“ (НА–БАН, ф. 88, оп. 1, а.е. 63, л. 7).

но да се говори сериозно, а не да се изпада било в апология на руския царизъм, било пък в такава апология на делото на Кирил и Методий, която съвременната съветска историография не може да приеме без известна иронична усмивка (курсивът мой – Д. Н.), но същевременно, разбира се, и без да се допуска каквото и да било подценяване на великото историческо дело на двамата солунски братя и техните ученици начело с Климент Охридски“ (Павлов, 1954, с. 13).

Дали заради тази препоръка или заради страха от обвинение във великобългарски шовинизъм, четейки параграфите, посветени на Кирил и Методий и значението на тяхното дело на първо място не може да не направи впечатление това, че никъде не се среща думата – българи. Историята твърди, че Кирил и Методий са славяни; изпратени отначало като византийски мисионери, те започнали да служат на делото на славянската просвета; славянската писменост изиграва роля на историческа предпоставка за развитието на самостоятелна национална култура у славянските народи; в течение на вековете тази култура и особено културата на великия руски народ създава неизменими ценности в общочовешката културна съкровищница (*История на България*, 1953, с. 95–105).

Друг нов, привнесен момент в оценката на Кирило-Методиевото дело е търсенето и подчертаването на неговия демократичен характер²⁰. Въпреки „класово ограничения характер на средновековната култура, която служела преди всичко на нуждите на господстващата класа, наличието на славянската книжнина давало възможност и на най-широките народни слоеве да вкусят от нейните плодове. Служи им в борбата против техните класови и национални угнетители [тук се има предвид богомилската и апокрифната книжнина – бел. моя – Д. Н.]“ (*История на България*, 1953, с. 95–105).

Новата партийна идеология се намесва и при решаването на някои спорни въпроси в кирилометодиевистиката като например годината на създаване на славянската азбука, за което събитие няма сигурни данни в изворите. От една страна според Вълко Червенков това не би могла да

²⁰ Мотивът за силната връзка на Кирил и Методий с народа и този за революционната им роля в борбата с немското духовенство и триезичната догма (Запада) доминира и в социалистическото изкуство. Народното се търси в поставянето им сред народа, костюмирането на апостолите като скитащи проповедници, обути в цървули и праметнали на рамо торби, пълни със свитъци (Симеонова, 1993).

е 855 г., което би било в синхрон с „шовинистичната“ теза, че славянската писменост се разпространява най-напред сред българите²¹. От друга страна Александър Бурмов не приема за заслужаващо доверие сведението на Пространното житие на Кирил, че азбуката е създадена непосредствено преди отпътуването на двамата братя за Великоморавия (през 862 г.) по повеля на византийския император²². Той предпочита да се довери на свидетелството на Черноризец Храбър, че те изнамерили славянските букви през 855 г. (Бурмов, 1951–1952). Наред с другите аргументи в полза на едно подобно предположение е и теорията за непрекъснатия исторически процес, в който нуждата от поява на писменост се определя от етапа на обществено-историческо развитие. Затова според Бурмов буржоазната историография е поставила за разрешение въпроса за началото на славянската писменост и книжнина „ненаучно, идеалистически [...]“. Тя не може да отдава на случайността едно дело, което е резултат на цялостното обществено-икономическо развитие на славянските народи“. Според него създаването на славянската азбука не може да се сведе до един миг на божествено вдъхновение и Кирил и Методий са станали изразители на историческата необходимост.

Наблюденията ми върху изработването и функционирането на новата социалистическа представа за делото на Кирил и Методий и техните ученици се ограничават върху първите години на утвърждаване на комунистическата власт в България. Смъртта на Сталин и Априлският пленум на БКП през 1956 г. са своеобразна символна граница в историята на социалистическа България. „Априлският полъх“ на промяната и разведряването ще се усети и в интерпретациите на кирило-методиевското книжовно наследство. След началния „национален нихилизъм“

²¹ „Историческите факти за братята Кирил и Методий и за тяхното дело са налице и са много ясни [...]. Не отговаря на историческата истина шовинистичната теза, че делото на Солунските братя било замислено само за българите или, както се изразяват още, за славяно-българите. [...] Ако е вярно, че славянската азбука те били изработили още в 855 г., защо не са започнал своята проповед в Македония или в България веднага [...]. Пак ще повторя: Кирил и Методий и тяхното дело са съединително звено между славяните [...] Ако ние, българите, има защо и трябва да се гордеем, то е, че тъкмо у нас славянската писменост най-напред се разви“ (Червенков, 1953, с. 85).

²² Въпросът за различните идеологически натрупвания в спора за годината на създаване на славянската писменост през XIX–XX в. е разгледан в: Атанасова & Пенчев, 2014.

комунистическият режим ще се обръща все повече в националистическа посока. Това обаче е тема на друго бъдещо изследване.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Архив на радио „Свободна Европа“. (n.d.). The S. S. Cyril and Methodius Celebrations in Sofia. Retrieved on 13 March 2016, from <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/osa:241562dd-33ee-43d3-b002-aba9be66d719>
- НА-БАН, ф. 1к. Научен архив при Българската академия на науките. Ф. 1к. Българско историческо дружество.
- НА-БАН, ф. 88. Научен архив при Българската академия на науките. Ф. 88. Институт по история.
- ЦДА, ф. 370к. Централен държавен архив. Фонд 370к. Министерство на вътрешните работи и народното здраве. Дирекция на полицията. 1882–1954.
- Ангелов, В. (1996). Политиката на БКП по македонския въпрос (юли 1948–1956). *Исторически преглед*, (5), 83–107.
- Атанасова, Д. & Пенчев, Б. (2014). Хронология и идеология (За началото на славянската писменост според учебниците по история и кирилометодиевистиката). *Eslavistica Complutense*, 14, 97–106.
- Бакалов, Д. (1962). Демонстрацията на 24 май 1942 г. *Музеи и паметници на културата*, (2), 14–18.
- Балабанова, Г. (Ed.) (1960). *В бой с фашизма. Документи, статии и спомени из борбата на софийските трудещи се 1941–1944*. София: БКП.
- Ботичи, К. (2010). Политически митове и исторически разкази: теоретична рамка. In Д. Колева, К. Грозев (Eds.), *История, митология, политика* (pp. 19–32). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Бурмов, А. (1951/1952). За началото на славянската писменост и книжнина. *Исторически преглед*, (1), 50–59.
- Бърлиева, С. (2007). Един ръкописен фрагмент от областта на Боденското езеро – следа от Методиевото заточение? In *Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX–X век* (pp. 98–107). София: Кирило-методиевски научен център – БАН. [Кирило-Методиевски студии 17]
- Велева, М. (2014). Връстник на века. Интервю на Любомила Соленкова с Мария Велева. *Исторически преглед*, (1–2), 295–304.
- Генова, Я. (1998). Националната памет на социализма. Наблюдения върху празничните чествания на 24 май и 2 юни. *Социологически проблеми*, 3–4, 39–55.

- Д. Б. (1941). Чествуване празника на Св.Св. Кирилъ и Методий. *Училищен преглед*, 40 (5–6), 676–697.
- Даскалов, Р. (1998а). Българската национална идентичност: начин на изграждане. In Р. Даскалов, *Между Изтока и Запада. Български културни дилеми* (pp. 65–115). София: Лик.
- Даскалов, Р. (1998б). Нация, национална идея, национализъм и ние. In Р. Даскалов, *Между Изтока и Запада. Български културни дилеми* (pp. 187–225). София: Лик.
- Даскалов, Р. (2009). *От Стамболов до Живков. Големите спорове за новата българска история*. София: Гутенберг.
- Даскалов, Р. (2010). Митологизиране в историята: по български примери. In Д. Колева, К. Грозев (Eds.), *История, митология, политика* (с. 33–46). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Динеков, П. (1946/1947). Книжовни славянски средища в средновековна България. *Исторически преглед*, (4–5), 407–425.
- Еленков, И. (2000). Денят на народните будители. За функциите на училищните празници във времето между двете световни войни. In В. Герджикова et al. (Eds.), *ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ или античност и хуманитаристика* (pp. 269–281). София: Сонм.
- Еленков, И. (2009). Историческата наука в България през епохата на комунизма: Институционална организация и функции. In И. Знеполски (Ed.), *История на Народна република България. Режимът и обществото* (pp. 617–645). София: Сиела.
- Желязкова, В. & Зафирова, Н. (2010). Кирило-методиевска библиография. 1935–1944. In Св. Николова (Ed.), *Кирило-методиевска библиография. 1934–1944*. София: Кирило-Методиевски научен център – БАН.
- Живкова, Н. (2006). Краят на автономията на Българската академия на науките (1944–1949). In Е. Калинова, М. Груев, Л. Зидарова (Eds.), *Преломни времена. Юбилеен сборник в чест на 65-годишнината на професор Любомир Огнянов* (pp. 414–428). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- ИБЕ 2 (1999). *Извори за българската етнография* (Vol. 2. *Из българския следосвобожденски печат 1878–1900*). София: БАН.
- ИБЕ 3 (1999). *Извори за българската етнография* (Vol. 3. *Етнография на Македония: Материали из архивното наследство*). София: БАН.
- ИБЕ 4 (2002). *Извори за българската етнография* (Vol. 4. *Из българския следосвобожденски печат 1900–1912*). София: БАН.
- Исаев, М. (1957). Славянско писмо. In Цветанов, Ц. (Ed.), *Кирил и Методий. Сборник по случай сто години от установяване на празника им* (р. 42). София: Министерство на просветата и културата
- История Болгарии* (1954). (Vol. 1). Москва: Академия наук СССР, Институт славяноведения.
- История на България* (1953). (Vol. 1). *Макет*. София: БАН.
- Калинова, Е. (2006). Българо-югославските отношения 1953–1963 – между идеологията и прагматизма. In *Проблемът Изток-Запад. България и Балканите* (pp. 224–251). София: Асоциация Клио-96.

- Манафова, Р. (1994). Култът към делото на равноапостолите св. св. Кирил и Методий и българите (1878–1885). *Македонски преглед*, 21 (2), 115–128.
- Маринов, Ч. (2009). От „интернационализъм“ към национализъм. Комунистическият режим, македонският въпрос и политиката към етническите и религиозните общности. In И. Знеполски, (Ed.). *История на Народна република България. Режимът и обществото* (pp. 478–532). София: Сиела.
- Марков, Г. (1998). 50 години Институт по история при БАН. *Исторически преглед*, (1), 3–10.
- Митев, Й. (1945/1946). Покръстването на българите. *Исторически преглед*, (4–5), 412–434.
- Мутафчиева, В., В. Чичовска (1995). *Съдът над историците: Българската историческа наука. Документи и дискусии 1944–1950* (Vol. 1). София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Найденова, Д. (2010). Проучвания по кирилометодиевистика в Българската академия на науките до 1945 г. *Palaeobulgarica*, 34 (4), 3–17.
- Найденова, Д. (2011). Кирило-Методиевото дело и българският национален идеал (1878–1944). In С. Николова, П. Женюх, С. Бърлиева (Eds.), *Кирило-методиевското културно наследство и националната идентичност* (pp. 266–267). София: Кирило-Методиевски научен център – БАН. [Кирило-Методиевски студии 20]
- Неволин, М. (1957). Кирил и Методий. In Цветанов, Ц. (Ed). *Кирил и Методий. Сборник по случай сто години от установяване на празника им* (р. 36). София: Министерство на просветата и културата
- Обединена България отпразнува тържествено св. св. Кирил и Методий.* (1941). *Утро*, (9546(31)), (31), 8.
- Павлов, Т. (1954). За марксистеска история на България. *Исторически преглед*, (1), 3–37.
- Попнеделев, Т. (2006). *Списание „Исторически преглед“ 1945–1948: Към марксистското преустройство на историческата наука в България*. София: ИФ–94.
- Поппетров, Н. (1997). Митовата ситуация във време на прелом. *Демократически преглед*, (33), 143–217.
- Празникът на българското просвещение (24 май).* (1937). *Училищен преглед*, 36 (5–6), 648–652.
- Райкова, А. (2014). Научната политика на академик Димитър Косев по националния въпрос. *Исторически преглед*, (1–2), 53–63.
- Реч на проф. Дуйчев.* (1941). *Училищен преглед*, 40 (5–6), 686–688.
- Романски, Ст. (1942). Делото и езикът на Кирил и Методий. *Годишник на Софийския Университет за 1940–1941. Официален отдел*, 219–225.
- Симеонова, Г. (1993). Изображенията на св. св. Кирил и Методий – отражение на мирогледните промени на българите. In Г. Симеонова, *Проблеми на Кирило-Методиевата празничност* (pp. 113–134). София: Етнографски институт с музей.
- Симеонова, Г. (1994). *Денят на Кирил и Методий*. София: Етнографски институт с музей.
- Стойков, Н. (1958). Светъл ден. In Цветанов, Ц. (Ed). *Кирил и Методий. Сборник по случай сто години от установяване на празника им* (р. 41). София: Министерство на просветата и културата.

- Христов, Д. (2014). Димитър Косев като директор на Института за история (1950–1962). *Исторически преглед*, (1–2), 35–52.
- Цветанов, Ц. (1957). Делото на Кирил и Методий и значението му за славянската култура. In Цветанов, Ц. (Ed). *Кирил и Методий. Сборник по случай сто години от установяване на празника им* (pp. 7–12). София: Министерство на просветата и културата.
- Червенков, В. (1953). *За науката, изкуството и културата*. София: Български писател.
- Чешмеджиев, Д. (1995). За „руските букви“ в Пространното житие на Константин-Кирил Философ. *Кирило-методиевски студии*, 10, 116–137.
- Drzewiecka, E. (2017). The Bulgarian utopia: About Saints Cyril and Methodius during the communist period. *Arhivele Totalitarismului/Totalitarianism Archives*, (3–4) (in print).
- Koleva, D. (2007). The Memory of Socialist Public Holidays: Between Colonization and Autonomy. In U. Brunnbauer, S. Troebst (Eds.). *Zwischen Amnesie und Nostalgie. Die Erinnerung an den Kommunismus in Südosteuropa* (pp. 185–198). Köln: Böhlau Verlag Köln.
- Mitewa-Michalkowa, R. (2008). Zwischen Religion und Ideologie. Kyrill und Method als Erinnerungsort in Bulgarien vor und nach 1989. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 57 (3), 362–385.
- Rohdewald, S. (2014). *Götter der Nationen: religiöse Erinnerungsfiguren in Serbien, Bulgarien und Makedonien bis 1944*. Köln, etc.: Böhlau. [Visuelle Geschichtskultur. Bd. 14]
- Sygelos, Y. (2001). *Nationalism from the Left: The Bulgarian Communist Party during the Second World War and the Early Post-war Years*. Leiden-Boston: Brill.
- Weber, C. (2006). *Auf der Suche nach der Nation: Erinnerungskultur in Bulgarien von 1878–1944*. Berlin: Lit. [Studien zur Geschichte, Kultur und Gesellschaft Südosteuropas. Bd. 2]

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Arkhip na radio „Svobodna Evropa“. (n.d.). The S. S. Cyril and Methodius celebrations in Sofia. Retrieved 13 March 2016, from <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/osa:241562dd-33ee-43d3-b002-aba9be66d719>
- Nauchen arkhiv pri Bŭlgarskata akademiia na naukite [NA-BAN]. (n.d.-a). F. 1k. Bŭlgarsko istoricheskoto druzhestvo.
- Nauchen arkhiv pri Bŭlgarskata akademiia na naukite [NA-BAN]. (n.d.-b). F. 88. Institut po istoriia.
- TSentralen dŭrzhaven arkhiv. [TSDA]. (1882–1954). Fond 370k. Ministerstvo na vŭtreshnite raboti i narodnoto zdrave. Direktsiia na politsiia.

- Angelov, V. (1996). Politikata na BKP po makedonskii vŭpros (iuli 1948–1956). *Istoricheski pregled*, (5), 83–107.
- Atanasova, D., & Penchev, B. (2014). Khronologii i ideologii (Za nachaloto na slavianskata pismenost spored uchebnitsite po istorii i kirilometodievistikata). *Eslavistica Complutense*, 14, 97–106.
- Bakalov, D. (1962). Demonstratsiia na 24 maĭ 1942 g. *Muzei i pametnitsi na kulturata*, (2), 14–18.
- Balabanova, G. (Ed.). (1960). *V boĭ s fashizma: Dokumenti, statii i spomeni iz borbata na sofiĭskite trudeshiti se 1941–1944*. Sofiia: BKP.
- Botichi, K. (2010). Politicheski mitove i istoricheski raskazi: Teoretichna ramka. In D. Koleva & K. Grozev (Eds.), *Istoriia, mitologii, politika* (pp. 19–32). Sofiia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Okhridski“.
- Bŭrlieva, S. (2007). Edin rŭkopisen fragment ot oblastta na Bodenskoto ezero – sleda ot Metodievoto zatochenie? In *Problemi na Kirilo–Metodievoto delo i na bŭlgarskata kultura prez IX–X vek* (pp. 98–107). Sofiia: Kirilo-metodievski nauchen tsentŭr – BAN. (Kirilo–Metodievski studii, 17)
- Burmov, A. (1951–1952). Za nachaloto na slavianskata pismenost i knizhnina. *Istoricheski pregled*, (1), 50–59.
- Chervenkov, V. (1953). *Za naukata, izkustvoto i kulturata*. Sofiia: Bŭlgarski pisatel.
- Cheshmedzhiev, D. (1995). Za „ruskite bukvi“ v Prostrannoto zhitie na Konstantin-Kiril Filosof. *Kirilo-metodievski studii*, 10, 116–137.
- D. B. (1941). Chestvuvane prazdnika na Sv. Sv. Kiril” i Metodii. *Uchilishten pregled*, 40(5–6), 676–697.
- Daskalov, R. (1998a). Bŭlgarskata natsionalna identichnost: Nachin na izgrazhdane. In R. Daskalov, *Mezhduraznosnitsata i Zapada: Bŭlgarski kulturni dilemi* (pp. 65–115). Sofiia: Lik.
- Daskalov, R. (1998b). Natsiia, natsionalna ideia, natsionalizŭm i nie. In R. Daskalov, *Mezhduraznosnitsata i Zapada: Bŭlgarski kulturni dilemi* (pp. 187–225). Sofiia: Lik.
- Daskalov, R. (2009). *Ot Stambolov do Zhivkov: Golemite sporove za novata bŭlgarska istoriia*. Sofiia: Gutenberg.
- Daskalov, R. (2010). Mitologizirane v istoriia: po bŭlgarski primeri. In D. Koleva & K. Grozev (Eds.), *Istoriia, mitologii, politika* (pp. 33–46). Sofiia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Okhridski“.
- Dinekov, P. (1946–1947). Knizhovni slavianski sredishta v srednovekovna Bŭlgariia. *Istoricheski pregled*, (4–5), 407–425.
- Drzewiecka, E. (2017). The Bulgarian utopia: About Saints Cyril and Methodius during the communist period. *Arhivele Totalitarismului/Totalitarianism Archives*, (3–4) (in print).
- Elenkov, I. (2000). Deniat na narodnite buditeli: Za funktsiite na uchilishtnite praznitsi vŭv vremeto mezhduraznosnitsata i svetovni voĭni. In V. Gerdzhikova et al. (Eds.), *SYMPOSION ili antichnost i khumanitaristika* (pp. 269–281). Sofiia: Sonm.
- Elenkov, I. (2009). Istoricheskata nauka v Bŭlgariia prez epokhata na komunizma: Institutsionalna organizatsiia i funktsii. In I. Znepolski (Ed.), *Istoriia na Narodna republika Bŭlgariia: Rezhimŭt i obshtestvoto* (pp. 617–645). Sofiia: Siela.

- Genova, I. (1998). Natsionalnata pamet na sotsializma: Nabliudeniiia vŭrkhu praznichnite chestvaniia na 24 maĭ i 2 iuni. *Sotsiologicheski problemi*, 3–4, 39–55.
- Isaev, M. (1957). Slaviansko pismo. In T. TSvetanov (Ed.), *Kiril i Metodii: Sbornik po sluchaiŭsto godini ot ustanoviavane na praznika im* (p. 42). Sofiia: Ministerstvo na prosvetata i kulturata.
- Istoriia Bolgarii. (1954) (Vol. 1). Moskva: Akademiia nauk SSSR, Institut slavianovedeniia.
- Istoriia na Bŭlgariia. (1953) (Vol. 1, *Maket*). Sofiia: BAN.
- Izvori za bŭlgarskata etnografiia [IBE 2]. (1999) (Vol. 2, *Iz bŭlgarskiiia sledosvobozhdenski pechat 1878–1900*). Sofiia: BAN.
- Izvori za bŭlgarskata etnografiia [IBE 3]. (1999) (Vol. 3, *Etnografiia na Makedoniia: Materiali iz arkhivnoto nasledstvo*). Sofiia: BAN.
- Izvori za bŭlgarskata etnografiia [IBE 4]. (2002) (Vol. 4, *Iz bŭlgarskiiia sledosvobozhdenski pechat 1900–1912*). Sofiia: BAN.
- Kalinova, E. (2006). Bŭlgaro-iugoslavskite odnosneniia 1953–1963 – mezhdu ideologiiata i pragmatizma. In *Problemŭt Iztok-Zapad: Bŭlgariia i Balkanite* (pp. 224–251). Sofiia: Asotsiatsiia Klio-96.
- Khristov, D. (2014). Dimitŭr Kosev kato direktor na Instituta za istoriia (1950–1962). *Istoricheski pregled*, (1–2), 35–52.
- Koleva, D. (2007). The memory of socialist public holidays: Between colonization and autonomy. In U. Brunnbauer & S. Troebst (Eds.), *Zwischen Amnesie und Nostalgie: Die Erinnerung an den Kommunismus in Südosteuropa* (pp. 185–198). Köln: Böhlau Verlag Köln.
- Manafova, R. (1994). Kultŭt kŭm deloto na ravnoapostolite sv. sv. Kiril i Metodii i bŭlgarite (1878–1885). *Makedonski pregled*, 21(2), 115–128.
- Marinov, C. (2009). Ot „internatsionalizŭm“ kŭm natsionalizŭm: Komunisticheskiiat rezhim, makedonskiiat vŭpros i politikata kŭm etnicheskite i religioznite obshtnosti. In I. Znepolski (Ed.), *Istoriia na Narodna republika Bŭlgariia: Rezhimŭt i obshtestvoto* (pp. 478–532). Sofiia: Siela.
- Markov, G. (1998). 50 godini Institut po istoriia pri BAN. *Istoricheski pregled*, (1), 3–10.
- Mitev, Ĭ. (1945–1946). Pokrŭstvaneto na bŭlgarite. *Istoricheski pregled*, (4–5), 412–434.
- Mitewa-Michalkowa, R. (2008). Zwischen Religion und Ideologie: Kyrill und Method als Erinnerungsort in Bulgarien vor und nach 1989. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 57(3), 362–385.
- Mutafchieva, V., & Chinovska, V. (1995). *Sŭdŭt nad istoritsite: Bŭlgarskata istoricheska nauka. Dokumenti i diskusii 1944–1950* (Vol. 1). Sofiia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.
- Naĭdenova, D. (2010). Prouchvaniia po kirilometodievistika v Bŭlgarskata akademiia na naukite do 1945 g. *Palaeobulgarica*, 34(4), 3–17.
- Naĭdenova, D. (2011). Kirilo-Metodievoto delo i bŭlgarskiiat natsionalen ideal (1878–1944). In S. Nikolova, P. Zheniukh, & S. Bŭrlieva (Eds.), *Kirilo-metodievskoto kulturno nasledstvo i natsionalnata identichnost* (pp. 266–267). Sofiia: Kirilo-Metodievski nauchen tsentŭr – BAN. (Kirilo-Metodievski studii, 20)

- Nevolin, M. (1957). Kiril i Metodii. In T. TSvetanov (Ed.), *Kiril i Metodii: Sbornik po sluchaï sto godini ot ustanoviavane na praznika im* (p. 36). Sofiia: Ministerstvo na prosvetata i kulturata.
- Obedinena Bŭlgariia otpraznuva tŭrzhestveno sv. sv. Kiril i Metodii. (1941). *Utro*, (9546(31)), 8.
- Pavlov, T. (1954). Za marksicheska istoriia na Bŭlgariia. *Istoricheski pregled*, (1), 3–37.
- Popnadelev, T. (2006). *Spisanie „Istoricheski pregled“ 1945–1948: Kŭm marksistkoto preustroistvo na istoricheskata nauka v Bŭlgariia*. Sofiia: IF–94.
- Poppetrov, N. (1997). Mitovata situatsiia vŭv vreme na prelom. *Demokratcheski pregled*, (33), 143–217.
- Praznikŭt na bŭlgarskoto prosveshenie (24 maï)*. (1937). *Uchilishten pregled*, 36(5–6), 648–652.
- Raïkova, A. (2014). Nauchnata politika na akademik Dimitŭr Kosev po natsionalniia vŭpros. *Istoricheski pregled*, (1–2), 53–63.
- Rech na prof. Duïchev. (1941). *Uchilishten pregled*, 40(5–6), 686–688.
- Rohdewald, S. (2014). *Götter der Nationen: Religiöse Erinnerungsfiguren in Serbien, Bulgarien und Makedonien bis 1944*. Köln: Böhlau. (Visuelle Geschichtskultur, 14)
- Romanski, S. (1942). Deloto i ezikŭt na Kiril i Metodii. *Godishnik na Sofiïskiiia Universitet za 1940–1941. Ofitsialen otdel*, 219–225.
- Simeonova, G. (1993). Izobrazheniata na sv. sv. Kiril i Metodii – otzazhenie na miroglednite promeni na bŭlgarite. In G. Simeonova, *Problemi na kirilo-metodieвата praznichnost* (pp. 113–134). Sofiia: Etnografski institut s muzei.
- Simeonova, G. (1994). *Deniat na Kiril i Metodii*. Sofiia: Etnografski institut s muzei.
- Stoïkov, N. (1958). Svetŭl den. In T. TSvetanov (Ed.), *Kiril i Metodii: Sbornik po sluchaï sto godini ot ustanoviavane na praznika im* (p. 41). Sofiia: Ministerstvo na prosvetata i kulturata.
- Sygkelos, Y. (2001). *Nationalism from the left: The Bulgarian Communist Party during the Second World War and the early post-war years*. Leiden: Brill.
- TSvetanov, T. (Ed.). (1957). Deloto na Kiril i Metodii i znachenieto mu za slavianskata kultura. In T. TSvetanov (Ed.), *Kiril i Metodii: Sbornik po sluchaï sto godini ot ustanoviavane na praznika im* (pp. 7–12). Sofiia: Ministerstvo na prosvetata i kulturata.
- Veleva, M. (2014). Vrŭstnik na veka: Interviu na Liubomila Solenkova s Mariia Veleva. *Istoricheski pregled*, (1–2), 295–304.
- Weber, C. (2006). *Auf der Suche nach der Nation: Erinnerungskultur in Bulgarien von 1878–1944*. Berlin: Lit. (Studien zur Geschichte, Kultur und Gesellschaft Südosteuropas, 2)
- Zheliazkova, V., & Zafirova, N. (2010). Kirilo-metodievska bibliografiia: 1935–1944. In S. Nikolova (Ed.), *Kirilo-metodievska bibliografiia: 1934–1944*. Sofiia: Kirilo-Metodievski nauchen tsentŭr – BAN.
- Zhivkova, N. (2006). Kraiat na avtonomiiata na Bŭlgarskata akademiia na naukite (1944–1949). In E. Kalinova, M. Gruev, & L. Zidarova (Eds.), *Prelomni vremena: IUbileen sbornik v chest na 65-godishninata na profesor Liubomir Ognianov* (pp. 414–428). Sofiia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Okhridski“.

„W imię Cyryla i Metodego”. Idea cyrylometodejska i propaganda socjalistyczna

Celem artykułu są opis i analiza dynamiki transformacji symboliki misji cyrylometodejskiego w propagandzie socjalistycznej w Bułgarii. Dzieło i życie śś. Cyryla i Metodego wpisują się w różne paradygmaty narodowe i priorytety państwowe przed i po roku 1944. W okresie od 1878 do 1944 roku stali się oni symbolem bułgarskiej tożsamości narodowej. Ich figury są używane w propagandzie politycznej, aby uzasadnić bułgarskie pretensje terytorialne na Bałkanach w dążeniu do osiągnięcia narodowego ideału. Natomiast w wyniku propagandy socjalistycznej w czasie II wojny światowej dzieło Braci Sołuńskich staje się symbolem Słowiańszczyzny i solidarności ze Związkiem Radzieckim. Idea cyrylometodejska jako symbol internacjonalizmu i braterskiej jedności z narodami słowiańskimi zostaje rozwinięta w propagandzie socjalistycznej po 1944 roku. Dominuje ona też w interpretacjach naukowych z tego okresu.

Artykuł powstał w oparciu o niepublikowane przemowy komunistyczne z okazji święta śś. Cyryla i Metodego w roku 1942 i 1943 oraz inne dokumenty z Centralnego Archiwum Państwowego w Sofii i Archiwum Naukowego Bułgarskiej Akademii Nauk.

Słowa kluczowe: Cyryl i Metody, alfabet słowiański, nacjonalizm, Bułgaria, socjalizm, partia komunistyczna

“In the Name of Cyril and Methodius”: The Cyrillo-Methodian Idea and the Socialist Propaganda

The paper aims to describe and analyze the dynamics of transformation undergone by the symbolism of the Cyrillo-Methodian oeuvre in the socialist propaganda in Bulgaria. The work and lives of the two saints represent the different national paradigms and state priorities before and after 1944. In the years from 1878 to 1944, St. Cyril and Methodius became a symbol of Bulgarian national identity. They were used in political propaganda to justify the Bulgarian territorial claims in the Balkans in an attempt to achieve the national ideal. On the contrary, after the socialist propaganda during the years of World War II, the Cyrillo-Methodian work became a symbol of Slavic unity and solidarity with the Soviet Union. The idea of Cyril and Methodius as a symbol of internationalism and fraternal unity of the Slavic peoples was developed by socialist propaganda in the years after 1944 and has in fact dominated the scientific interpretations of their work from that time on.

The paper is based on unpublished communist addresses from the feast of St. Cyril and Methodius in 1942 and 1943 and other documents from the Central State Archives in Sofia and the Scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences.

Keywords: Cyril and Methodius, Slavic alphabet, nationalism, Bulgaria, socialism, Communist Party

Notka o autorze

Desislava Naydenova (Десислава Найденова) (dtnajdenova@abv.bg) – historyk, adiunkt w Centrum Cyrylometodejskim przy Bułgarskiej Akademii Nauk. Zainteresowania naukowe: mediewistyka, historia Bułgarii, historiografia.

Desislava Naydenova, PhD (dtnajdenova@abv.bg) – historian, Chief Assistant Professor at the Cyrillo-Methodian Research Centre, Bulgarian Academy of Sciences. Research interests: mediaeval studies, history of Bulgaria, historiography.